

BÓDI OTTÓ | A sopronbánfalvi Hősi Temető története

Bevezető

A Felsőlőverek és az egykori Sopronbánfalva közt, az Alom-hegy nyugati oldalán, a községi temető közvetlen szomszédságában található egy gyönyörű fekvésű, csaknem két hektáros katonai temető. Az 1878-ban a katonaság számára megnyitott temetkezési helyet 1917 óta, amint azt az akkor állított kapu felirata is jelzi, Hősi Temetőnek hívják. Napjainkig több, mint 3200 katona, hadifogoly és civil áldozat földi maradványait temették ide, többségük nyughelye még azonosítható, nagyon sokak nevét közös emlékműveken örökítették meg. A sírok és emlékművek 130 év történelmének tárgyi emlékei, ennek a többnyire zivataros időszaknak egy szeletét reprezentálják. Mintegy húsz nemzet katonái találták meg itt végső nyughelyüket, olyanok, akik többnyire szülőföldjüktől távol, sebesülés, fronton szerzett betegség, vagy éppen bombázás áldozatai lettek (1. kép).¹

1. kép. Az I. világháború katonái

¹ A cikkben szereplő fotók a szerző felvételei.

Bajtársak és ellenfelek alusszák itt örök álmukat, sok évtizede békeességben. A mi dolgunk, hogy emléküket megőrizzük, az emlékhelyet megóvjuk, hogy az utánunk következő nemzedékek is megismerhessék ezt a szép és különös történelmi és kulturális értéket (2. kép). Szerencsére voltak olyanok, akik fontosnak tartották, hogy a hősöknek emléket állítsanak, pénzt és fáradságot áldozzanak a temető kialakítására, fenntartására. A történetben azok szerepét is szeretném megörökíteni, akiken múltott, hogy még van mit megóvni, megmenteni.

2. kép. Muzulmán, katolikus és ortodox 90 éve békeességben

Történelmi áttekintés

A 19. században Sopronban számos katonai alakulat működött, mintegy 3000 katona szolgált a városban. Ellátásukra a ruszti katonai kórház 1840-ben áttelepítették az akkor üresen álló karmelita kolostorba.² A laktanyákban és a katonai kórházban elhunytakat ebben az időben a Kolostor-erdőben kialakított katonai temetőbe temették, amire a még ma is fellelhető két sírkő emlékeztet. (A síremlékek a temetőtől délre, az út másik oldalán az erdőben láthatók.) 1872-ben a katonaság új temetkezési helyet kért a várostól, amelyet néhány éven belül meg is kaptak. 1878-ban megtörtént az első temetés. (Schülze Lajos Husaren

² Szita Szabolcs: Elhagyott katonai temető a Felsőlőverekben. SSz. 23 (1969), 165–167.

Rittermeister 1826–1878).³ 1889-ben új katonai kórházat is nyitottak Bánfalva határában. (Később a Borászati Szakiskola, majd a Fenyő téri iskola működött a Truppenhospital épületében).⁴ A világháború előtt 223 halottat⁵ temettek ide, főleg a főbejárattól balra fent még néhány sír megtalálható ezek közül.

Az első világháború kezdetétől a temetések fokozatosan tömegessé váltak, hiszen a frontokról a hadikórházakba rendszeresen érkeztek sebesült csoportok a hadikórházakba, amint erről a Soproni Napló rendszeresen tudósított. A temető kialakítását és a hadikórházakban meghaltak temetését főleg hadifoglyokkal végeztették. 1915-ben a város elrendelte a temetőkataszter felfektetését, így a háború halottairól pontos betűrendes és kataszteri, német, illetve magyar nyelvű nyilvántartással rendelkezünk.

A háború alatt az addig működő katonai és hadifogoly kórházak már nem bírták befogadni a betegeket, így az akkori Nándor-fasor végén megépült a barakk-kórház.⁶ Az itt elhunytakat is a hősi temetőben helyezték örök nyugalomra. A levéltári nyilvántartások szerint összesen 1874 katonát temettek ide. Az akkori Magyarország területéről származó katonákon kívül osztrákok, csehek, szlavónok, bosnyákok, horvátok, románok, szerbek, olaszok, oroszok és még számos nemzet fiai voltak. Az elhalálozás oka döntő többségüknél tüdővész, tífusz, kolera, agyhártyagyulladás, kevesebb esetben fejlövés, lövési sebesülés. A háború befejezését követően a halottak közül néhányat családjuk exhumáltatott és szülőföldjére elszállíttatott. Tömeges exhumálásra 1934-ben került sor, amikor a magyar–olasz kapcsolatok látványosan fejlődtek, Gömbös Gyula Mussolininél járt, és a két ország egyezményeket kötött. Negyvenhárom olasz katona maradványait exhumálták ekkor, és a nyilvántartásba bejegyezték: „Olaszországba szállítva 1934. VII. 14.” Néhány temetés a két háború között is történt, amelyekről a sírköveken lévő évszámok tanúskodnak. Főleg tiszteket temettek ide saját kérésükre, akiknek soproni kötődésük volt.

1943-ban 300 négyszögöllel bővítették a temetőt és erre hamarosan nagy szükség is lett. A második világháború áldozatai a háború utolsó évében kerültek a hősi temetőbe, amikor a harci cselekmények környékünkön folytak. Abban, hogy az áldozatokat tisztességgel eltemették és pontos nyilvántartás készült róluk, dr. Németh Alajos főtisztelendő hittanárnak elévülhetetlen érdemei vannak. A város területén és környezetében bombázásokban, harcokban elesettek nyilvántartásba vétele, valamint Lakits Frigyes légoltalmi tiszt és segédcapatának közreműködésével a legveszélyesebb körülmények közt történő eltemetésük – nemcsak a hősi temetőben, hanem a köztemetőben és a város számos helyén tömegsírokban is – a bátorság, önzetlenség és a helytállás példája.

³ Nyilvántartás a sopronbánfalvi katonai temető hősi halottairól. Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára

⁴ Molnár László: A sopronbánfalvi hősi temető. Kisalföld 1994. július 5.

⁵ Rozsondai Károly – Sümeghy József: Sopronbánfalva. Falutanulmány és községrajz. Sopron, 1937.

⁶ A Soproni Napló beszámolója.

Napjainkban ezen időszak szinte kizárólagosan hiteles forrása dr. Németh Alajos 1993-ban megjelent könyve,⁷ amelyből az alább idézendő adatok is származnak.

1944-45-ben a „Hősök temetője” fogadta be a hadikórházak és szükségkórházak halottait, a légitámadások, bombázások és utcai harcok katonai áldozatait, illetve azokat a civileket, akik menekülteként, nem soproni illetőségüként lettek a bombatámadások áldozatai.⁸ (A civilek közül néhányat a későbbiekben családjuk exhumáltatott.)

A második világháború halottainak a hősi temetőre vonatkozó nyilvántartása szerint⁹ összesen 941 halottat temettek ide, köztük magyarokon kívül főleg németeket, de ukrán, kozák, vend, lengyel nemzetiségű is előfordul (3. kép). A világháborút követően a temető katonai temetőként már nem használták, csak a halottak családtagjai közül temettek néhányat az emlékműhöz közeli sírokba, külön engedéllyel és kizárólag urnás temetéssel. Néhány kivételtől eltekintve (Szemes József, dr. Molnár Gyula) ezek újratemetések voltak, így nyilvántartás nem készült róluk, az egyedi engedélyekről sem az önkormányzat, sem a temetkezési vállalat nem tudott adatot szolgáltatni.

A rövid történeti áttekintést követően a következő fejezetekben a hősök emlékének ápolását és a temető megőrzésének olykor vizontagságos történetét mutatom be részletesebben.

⁷ Dr. Németh Alajos: Sopron könnyes-véres dátumai. Sopron, 1993.

⁸ A tüzéraktanyát ért bombatámadás áldozatainak parcellájában két leány neve is olvasható a sírköveken, akik Limberger Gyula elmondása szerint vőlegényüket látogatták meg a laktanyában.

⁹ Az utólag felfektetett nyilvántartás dr. Németh Alajos kézzel és géppel írott listája alapján készült, minimális adat átvételével.

3. kép. A II. világháború tűzér áldozatai

A temető sorsa, a hősök emléke

Az emlékek ápolása 1916-tól 1947-ig

1916. január 23-án, amikor a napi hírek a közeli győzelemről, a háború befejezéséről szóltak, a Soproni Napló „A hősök emlékezete” című cikkében arról írt, hogy „a katonai temetőbe a hősi halottak méltó emlékműve készül, talán hűsvétra fel is állítják.” Ettől kezdve a napilap rendszeresen beszámolt a részletekről. Olvasói megtudhatták, hogy a város és a megye 2-2.000 koronát ajánlott fel erre a célra és Esterházy Miklós herceg is a fő támogatók között van. Az emlékmű terveit Bachrach Imánuel festőművész rajzai alapján Moll Elemér műegyetemi tanársegéd (akkor hadapródjelölt őrmester) készítette, és a kivitelezés munkálatait is ő vezette. A kivitelezők a Sopronban katonáskodó kőfaragók közül kerültek ki, akik „a soproni Hild Lipót kőfaragó által önzetlenül felajánlott szerszámokkal” dolgoztak. A kőfaragók Bösze József hadapródjelölt, Neumann József hadapród őrmester és Zábrodzsky Rudolf képzőművész, 11-es lövészkaplár voltak.¹⁰

Március 4-én arról tudósít az újság, hogy „... az emlékmű elkészítése körül serény munka folyik, főalakját öntik, májusra teljesen elkészül.” Az építményhez szükséges követ Szentmargitbányáról (ma: Sankt Margarethen) már meghozták. A Soproni Napló 1917. július 3-i száma részletesen beszámol az emlékmű előző napi avatásáról: Jelen voltak többek között dr. Baán Endre főispán, dr. Szilvássy Márton országgyűlési képviselő, dr. Töpler Kálmán polgármester, dr. Heimler Károly főkapitány, dr. Thurner Mihály városi főszámvevő és magas rangú tisztek. Közreműködött a 11. lövészezred pótzenekara. A megnyitó beszédet Pick Lajos cs. és k. I. osztályú főörzs-orvos mondta, ő számolt be az emlékmű elkészítéséről és az alkotókról. (Neve a szerző megfigyelése szerint galéria hátulsó oldalán egy már csak részben olvasható német nyelvű feliratban megtalálható.) Az emlékmű leleplezése kapcsán azt írja a tudósító, hogy az „a távolba merengő magyar népfelkelőt ábrázol, amelynek szobrászati szépsége mindenkit meglepett.”... „A Gotterhalte után dr. Zehetbauer Ottó prépost-plébános megáldotta és megszentelte.” Menyhárt Frigyes evangélikus lelkész magyar és német nyelven mondott beszédet. A magyar Himnusz elhangzása után elhelyezték a kegyelet koszorúit (4. kép és 5. kép).

¹⁰ Az adatok a Soproni Napló által ugyancsak közölt avatási beszédből származnak.

4. kép. A hősi halottak 1917-ben felavatott emlékműve

5. kép. Az emlékmű táblái

A talapzat eredeti szövege: „AZ 1914-1918. VILÁGHÁBORÚBAN ELESETT HŐSÖK DICSŐ ÉS MARADANDÓ EMLÉKÉRE” „ZUM GLORREICHEN UND DAUERNDEN GEDÄCHTNIS DER IM WELTKRIEGE 1914-1918. GEFÄLLENDE

HELDEN". A főbejárat kovácsoltvas kapuja is ebben az időben készült Benkő Géza soproni polgár felajánlásából.

Az avatás után, a temetésekkel párhuzamosan már a háború alatt komoly lépéseket tettek a hősök nyugalóhelyének gondozása ügyében is. A háború a remények ellenére még sokáig folytatódott, a várt győzelemből vereség lett, a sírok száma még csaknem megduplázódott 1919-ig.¹¹ A majdnem teljesen megtelt temetőben kökeresztek, emléktáblák állítása mellett a temető szervezett gondozása a polgármester hivatalának irányításával és támogatásával történt. A munkában a katonai és civil iskolák növendékei is részt vettek.¹²

Az Országgyűlés az 1924. évi XIV. törvényben elrendelte a hősök emlékűnépét, amelyet minden év május utolsó vasárnapjában jelölt meg. A megemlékezés, az emlékmű megkoszorúzása hagyománnyá vált, amely 1947-ig élt, majd utána 1992-ben újították fel. Ugyancsak megemlékezést tartottak minden évben a halottak napján. 1923-ban a honvédség és a város újabb 30 évre szóló szerződést kötött, ettől kezdve temetőört is alkalmaztak. 1931-ben 120 képes levelezőlap készült a temetőről, amelyeket főleg az ünnepi rendezvényeken árusítottak. Az ebből származó bevételt a temető fenntartásához használták fel. A szép környezetben fekvő, gondozott temető-nek látogatói is akadtak.

1944-ben a temetések újra kezdődtek, az üres területek és a régi sírok helyei is megteltek a világháború áldozataival. Az amerikai és szovjet bombatámadások áldozatait részben egyéni, részben tömegsírokba temették, több helyen mészkőtömbbe épített, vagy fakeresztekre szerelt emléktáblát helyeztek sírjaikhoz, amelyek közül ma már nem mindegyik található meg. A háborút követő években még egy ideig foglalkoztak a temető alakításával, gondozásával. Az áldozatok egy részének fejfáját betonkeresztekre cserélték, a tüzeráldozatoknak és a szolnoki csapatkórház halottainak kisebb emlékkövet állítottak.

1947. május 24-ére, a Hősök Napjára a polgármester még újságcikkben invitálta a soproni polgárokat. Ugyanebben az évben a halottak napján még avattak emlékművet, amelyről a Soproni Napló így számolt be: *„A Nemzeti Bizottság és a soproni 48-as Ifjúsági Bizottság leleplezi, illetve átadja Sopron városának a soproni iparitanonc-iskola növendékei által épített emlékművet.”* Az ünnepi beszédet Hoós István, a Nemzeti Bizottság elnöke mondta, amelyet a római katolikus, evangélikus, református és izraelita egyházak küldötteinek imája követett. Megemlékezést tartott Váry Albert Sopron város katonai parancsnoka. A

¹¹ A háború befejezése után a hadikórházakban meghaltak közül még sokakat temettek a délkeleti oldalra.

¹² A korábban jelzett temetési nyilvántartáshoz fűzve megtalálható a polgármester által készített beosztás, amely a város katonai iskoláit és leánynevelő intézeteit és civil iskoláit jelöli ki a gondozásra.

közreműködő GySEV-zenekart Lakits Frigyes¹³ vezényelte. A felavatott emlékművet Horváth Lajos főispán koszorúzta meg.¹⁴

A temető lepusztulása és a megmentés története a rendszerváltásig

1947 után csend borult a Hősök Temetőjére, a sírokat és a halottakat sorsukra hagyták. Két évtizeden keresztül hallgatni kellett még a létezéséről is. Az akkori rendszernek jól jött, hogy ilyen eldugott helyen nem volt könnyű rátalálnia azoknak, akik Sopronba vetődtek. Néhány hozzátartozót leszámítva bánfalviak fordultak meg itt, a 60-as években a bátrabbak egy-egy csokor virágot is vittek az emlékműhöz. Az évtized vége felé néhány iskola, illetve úttörőcsapat tavasszal, vagy halottak napja előtt egy-egy parcellában összetakarította az avart, szemetet. A temetőnek ekkor nem volt, – sajnos meg kell jegyezni – ma sincs igazi gazdája. Az, hogy még egyáltalán létezik, néhány lelkes személynek és a velük együttműködő közösségeknek köszönhető, akikről a továbbiakban még sok szó esik.

A népfelkelő szobra, az oszlopos galéria és különösen a lépcső nagyon rossz állapotba került, a természet csaknem teljesen birtokba vette a temetőt. A sírokon és a sírok között fák és bokrok nőttek, a sírkövek elsüllyedtek, kidőltek. A helyreállítás története a 70-es években úgy kezdődött, hogy Limberger Gyulát, aki ekkor az Állami Szívstanatóriumban dolgozott, egy Kanadából érkezett vendég megkérte, hogy mutassa meg neki azt a temetőt, ahol fivére el van temetve. A látogatás során tapasztalt állapotok a vendéget és az egykori századost is cselekvésre inspirálták. A vendég, Ferentzy László tüzér, hősi halott testvére Kanadába visszatérve gyűjtést szervezett. Limberger Gyula – ma már rehabilitált őrnagy – a Városi Tanácsnál a második világháborús katonasírok rendbetételét kezdeményezte. Szervező tevékenységét „elvi támogatásban” részesítették, de anyagiakkal nem segítettek. (Aki akkoriban élt, az tudja, hogy az elvi támogatás arra terjedt ki, hogy „szóltak az iskoláknak, szóltak a határőrségnek”, stb.) A kanadai gyűjtésből megérkezett anyagi segítséget (150.000 Ft) a Városszépítő Egyesület közreműködésével használták fel. A társadalmi munkával együtt ebből meg lehetett oldani 120 sírkő felújítását és felállítását. A felújításokat Nagy Zoltán kőfaragó végezte.

A temető gondozása és rendben tartása a második világháborút követő lepusztulás után tehát alapvetően társadalmi munkára alapozva a '70-es, '80-as években Limberger Gyula szervezésében folyt. Elsősorban a második világháborús magyar katonasírok felújításában végeztek elismerésre méltó munkát a határőrök, az iskolák diákjai és a szocialista brigádok, de a tennivalókat az egész területen nem bírták ellátni. A teljes rehabilitáció gondolata fel sem

¹³ A karmester azonos azzal, aki légótitkántként dr. Németh Alajossal együtt a halottak összegyűjtését és temetését irányította a háború végén.

¹⁴ Az emléktábla felirata már inkább szól a bűnösökről, mint az áldozatokról. (A szerző megjegyzése.)

merülhetett (6. kép). A Városi Tanács a kitartó kérvényezések hatására azért odáig eljutott, hogy 1977-ben a Budapesti Geodéziai és Térképészeti Vállalatnál felmérést rendelt meg és térképet készíttetett. Ezen a térképen 1714 sír szerepel.¹⁵ Nem szerepelnek az eredeti parcella megjelölések, a sírok, tömegsírok és a halottak csak részben azonosíthatók.¹⁶

6. kép. A temető hátsó bejáratának kovácsoltvas kapuját az ELZETT Zárgyár tanműhelyében Csigó Géza szakoktató irányításával készítették a tanulók.

A rendszerváltás után történt jelentősebb változások

A szovjet hősi emlékmű és katonasírok áthelyezése

A rendszerváltás után hamarosan felmerült más, az előző rendszerhez kötődő szobrok és emlékművek mellett a Várkerületen lévő szovjet emlékmű áthelyezése is. A sírok eltávolítását egy 1991-es határozata alapján az önkormányzat az orosz nagykövetségnél kezdeményezte. A hősi temetőben tartott helyszíni szemlén a négy sír áttelepítését megoldhatónak ítélték, így még ebben az évben sor is került rá. A bejáratától jobbra, a gondnoki épület mögötti bozótos kiirtásával alakítottak ki helyet és itt állították fel az emlékművet is.

¹⁵ A felmérés Sopron Megyei jogú Város Városgazdálkodási Osztály tulajdonában, a hozzá tartozó „A hősi temető sírjainak névjegyzéke” pedig a Soproni Levéltárban található.

¹⁶ Az ezt megelőzően készült térképes dokumentáció a Soproni Levéltárban található, ez tartalmazza dr. Németh Alajosnak a könyvében is megjelent vázlatrajzait, illetve egy milliméterpapírra színes ceruzával rajzolt, ismeretlen által szignált, évszámot nem tartalmazó, méretarányos térképet. Utóbbi értéke, hogy a parcellák és a sírhelyek jelölését az I. világháborús nyilvántartásnak megfelelően tartalmazza.

Ettől időben elég távol történt meg a többi szovjet katonasír áttelepítése. A Szent Mihály temetőben lévő sírokat nem kívánták bolygatni, helyükön maradhattak. A Szent Mihály templom kertjében, a Szent Jakab kápolna körül lévő 84 síremlék elvitelét viszont éveken keresztül kezdeményezte a városplébánia. Az alapvető indok az volt, hogy a sírok a Storno-féle stációk között helyezkedtek el, akadályozták annak használatát és érvényesülését. Miután 1999-ben a városplébánia pályázaton elnyerte a szükséges támogatást, az önkormányzat az orosz követségen keresztül megszerezte az Orosz Konföderáció hozzájárulását. A 2000-ben megtartott helyszíni szemle eredményeképpen megérkezett az engedély és 2001-ben sor került az áthelyezésre. Az exhumálást és újratemetést a Somogy megyei Temetkezési Vállalat pályázati úton nyerte el és valósította meg. A 84 katona hamvait az emlékmű előtti területen hantolták el, a sírköveket felújítva, kijavítva, eredeti formájukban állították fel¹⁷ (7. kép). Újraavatási ünnepségről nincs tudomásom.

7. kép. A felújított síremlékek új helyükön

A második világháború német áldozatainak emlékműve

Köztudott, hogy a rendszerváltásig a német, sőt a magyar katonasírok gondozása az uralkodó ideológiával nem volt összeegyeztethető, emlékművek állítása pedig tilos volt. (Ugyanakkor hazánkban közel 3.000 szovjet emlékmű volt.) A német katonasírok és tömegsírok zömében a gyalogúttól jobbra a felső sarokban találhatók.

¹⁷ Az információk az önkormányzat határozataiból, illetve Rosenstingl Antaltól, a Szent Mihály temető műszaki felügyelőjétől származnak.

A terület a '90-es évek elejéig a temető legelhanyagoltabb része volt; erdős, bozótos, a síremlékek erősen hiányosak, romosak és szétdúltak voltak. Az 1977-ben készült, korábban említett térképen összesen 64 sír látható, soronként csak egy-két darab. A sírkövek a valóságban szétdőlve, földre süllyedve, darabokra törve voltak. Az egész temetőre is az volt a jellemző, hogy a sírokon is fák és bokrok nőttek. (Varga János erdőmérnökjelölt 1991-ben készített diplomamunkájában a temető legnagyobb részét erdős, bozótos területként tüntette fel, ezen belül a német sírokat szinte teljesen elborították a bokrok.)¹⁸

8. kép. Gránitkeresztek a német sírok helyén

Ilyen körülmények között történt, hogy a göttingeni Mezőgazdasági Kamara 80 fős küldöttségét a Tanulmányi Erdőgazdaság Hegyvidéki Erdészetének erdészei, Németh Ferenc és Molnár Ákos kirándulás közben a hősi temetőbe is elvezették, ahol a vendéglátók által készített virágcsokrokat a német katonák sírjaira elhelyezhették. Közben látták a fentebb leírt állapotokat. Hazatérve a kamara elnöke felvette a kapcsolatot a Hadisírgondozó Népi Szövetséggel (Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge). Ez a szervezet, amely ekkor már a világ több, mint nyolcvan országában létesített és újított fel német katonai temetőket, felvette a kapcsolatot a soproni önkormányzattal is. Szinte ugyanekkor, 1994 áprilisában a Német Hadisírgondozó Népi Szövetség és a Magyar Honvédelmi Minisztérium szerződést kötött a második világháborús

¹⁸ NYME Geodéziai Tanszék birtokában.

német katonasírok felkutatásáról és felújításáról, amelynek eredményeképpen már ebben az évben az országban 14.-ként elkezdődtek a munkálatok.

1994-95-ben a Saar-vidéki Műszaki Segélyszolgálat (Bundesanstalt Technisches Hilfswerk) szervezésében fiatal önkéntesek kezdték meg a munkálatokat, akik 20-30 fős csoportokban, több turnusban nyugdíjas szakemberek irányításával dolgoztak. Az illingeni fiatalok az Ifjúsági Táborban laktak, a tábor vezetője Bernhardt Schmidt volt. A csoportokat a segélyszolgálat utaztatta, itteni fogadásukat és a szükséges technikai feltételek biztosítását Molnár László múzeumigazgató, a Honvéd Hagyományörző Egyesület soproni csoportjának elnöke szervezte. A hiányos és azonosíthatatlan katonasírok helyreállításáról lemondtak, azokat lebontották és elszállították. A terepmunkálatokat a németek Hans-Georg Höschele osztrák kertész-mérnök vállalkozóval végeztették el, aki egyben a német szövetség ausztriai területi képviselője is. A sírkeresztek helyett jelképes gránit hármaskeresztekkel állítottak, amelyeket Norvégiában készítettek. Exhumálásra ezen a területen nem került sor, a németekkel együtt eltemetett két magyar katona exhumálásához sem járultak hozzá, ezért van külön kis márványtablájuk a gránitkeresztek között (8. kép). A régi Szent Mihály temetőből viszont áthozták 17 német katona maradványait. A terület alsó sarkán egy külön emlékművet építettek, amelyen az 578 itt eltemetett német katona neve szerepel (9. kép).

9. kép. A német emlékmű fémtablája

Mivel a korábban leírt, Limberger Gyula által vezetett és szervezett munkák a temető egészére nem terjedtek ki, a látványos változások a többi területen is a németek bekapcsolódásával kezdődtek meg. A német fél kezdettől abban a felfogásban kezelte az ügyet, hogy az egész temetőt rendbe kell tenni. Anyagi támogatást és konkrét munkát adott mindehhez, és a város önkormányzatát is együttműködésre sarkallta. A németek lelkes hozzáállása a helyi hivatalos szerveknél nem mindig talált ugyanolyan fogadtatásra. Erről az emlékmű-avatás előtti időszakban a megbízott kivitelező Hans-Georg Höschele, a tábor vezető Bernhard Schmidt, az összekötő Molnár László, illetve a Polgármesteri Hivatal közötti levelezés és ügyszókat tanúskodnak.¹⁹ A felújítási munkálatokban viszont részt vettek a Határrendészeti Igazgatóság kiképző központjának hallgatói és más magyar önkéntesek, valamint a főmérnöki iroda szervezésében a SVÜ, a Városi Kertészet és több soproni cég is, akik az önkormányzat által biztosított 4,5 millió forintból utat és vízvezetékét építettek, fákat vágtak ki, kerítést állítottak, felújítottak első világháborús síremlékeket. Német részről az önkéntesek munkáján felül 9 millió forintot költöttek a munkálatokra.

1995 június végére megtörtént a temető rendezése és felújítása, elkészült a német katonák emlékműve, amelynek avatására július 2-án került sor. Az avatási ünnepséget a Német Hadisírgondozó Népi Szövetség és Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata közösen szervezték. Az eseményen küldöttséggel képviseltette magát az NSZK Nagykövetsége, a Honvédelmi Minisztérium, a Honvéd Hagyományörző Egyesület, az egyházak és az osztrák Fekete Kereszt Hadisírgondozó Egyesület. Az ünnepi beszédekben és az avatóbeszédben a megkésett tiszteletadásról, az itt eltemetettek emlékének méltó megőrzéséről szóltak a szónokok, hangsúlyozva a népek közös kötelességét, az utókor felelősségét. A szervezetek képviselői megkoszorúzták a magyar és a szovjet katonák emlékműveit is. Az avatási ünnepséget követő fogadáson Limberger Gyula a temető gondozásában végzett szervező munkájáért „Honvédelemért” I. osztályú tiszti kereszt miniszteri kitüntetését kapott, Molnár Lászlót pedig a Német Hadisírgondozó Népi Szövetség „Ezüst Tú” kitüntetésben részesítette.

Az I. világháború orosz katonáinak emlékműve

Orosz nemzetiségű hadifoglyokat, akik a hadikórházakban, illetve a barakk-kórházban haltak meg, a temető több részén temettek. Az ő emléküket egy 2007-ben épített emlékmű örökíti meg (10. kép). Az emlékmű építését az Orosz Föderáció Nagykövetségének megbízásából Dudinszky László vecsési vállalkozó cége, a KÖZTERÉP Kft. 2007. szeptember 5-én kezdte meg és decemberre fejezte be. A terveket is ő készítette. Az emlékmű elkészítéséről, engedélyezéséről, avatásáról a szerző tudomása szerint semmilyen dokumentáció nem található a

¹⁹ Molnár László ny. múzeumigazgató birtokában.

városban. Az eredeti szándék szerint a temetőben nyugvó valamennyi ortodox katona emlékét szerették volna így megőrizni, de a szerb és román illetékesek megkeresése eredménytelen volt e témában. A fekete márványtáblákon így csak az orosz katonák nevei szerepelnek. Tervezik még, hogy a különböző helyeken eltemetett katonák fejkövére kisméretű márványtáblákat szerelnek.²⁰

10. kép. Az I. világháború orosz katonáinak emlékműve a hadifogoly-parcella szomszédságában

A mai állapotok

Az 1977-es felmérés óta bekövetkezett változásokról általában nincsen adat sem az önkormányzatnál, sem a kezeléssel megbízott temetkezési kft-nél. Az utóbbi években végzett urnás temetések a plébánián a halotti anyakönyvbe bejegyezték, de a többségében újratemetetteket sehol nem tartják számon. Síremlékek és emlékművek felállításáról nem készült dokumentáció.

A sírköveken, fejfákon a feliratok kopnak, tönkremennek, egyre több lesz az azonosíthatatlan sír. Az ország egyik legnagyobb és legszebb adottságokkal rendelkező, különleges katonai temetője több törődést érdemelne. Sürgős teendő lenne a mai állapotok pontos felmérése. A civil adakozásokból, külföldi szervezetek által biztosított összegekből megvalósított felújítások és emlékműépítések mellett a tulajdonos önkormányzatnak folyamatosan áldoznia kellene e történelmi és kulturális érték megóvására. Ugyanakkor ki kellene

²⁰ Az információ és az adatok az Oroszországi Föderáció Nagykövetségének főtanácsosától, Bugakov úrtól származnak.

használni a benne rejlő lehetőségeket, helyet kellene biztosítani a város kulturális és turisztikai értékei között a hōsi temetőnek.

A temető tulajdonosa mindenkor a város önkormányzata volt, a gondozással 1946-ig megbízott temetőőr foglalkozott. Halála után hivatalos megbízás nem történt. A rendszerváltás után 1992-ben Fejes Zoltán megbízott polgármester „A kegyeleti park gondozójául a Kertészeti és Parkfenntartó Vállalatot” jelölte ki.²¹ 2001-ben az Írisz Temetkezési Kft-vel kötött tíz évre szóló megállapodást az önkormányzat, amely jelenleg is érvényben van. Ez a szerződés a hōsi temető érdekében sürgős felülvizsgálatot kíván, a számon kérhető feladatok elvégzését pedig ellenőrizni kell. Véleményem szerint nem kezelhető együtt a többi köztemetőre vonatkozó szerződéssel, mert jellegében speciális; például a sírok és síremlékek gondozása nem hagyható hozzátartozókra, a temetőben lévő lakás használata és a feladatok ellátása közötti kapcsolatot nem tartalmazza, és nem rögzít nyilvántartási kötelezettséget. Örömteli viszont, hogy magánszemélyek – jelesül az itt nyugvó Willerding tábornok dédunokái – az első világháborús emlékművet 2008 szeptemberében megtisztították és megjavították.

„HŐSÖK CSONTJAI PORLADNAK ITT A FÖLDANYA MÉLYÉN,
TÉRDRE E HANTOK ELŐTT! MONDJON IMÁT AJAKAD!”

Magánemberként végzett kutatásommal ennek a történelmi értéknek a megmentését és kívánom szolgálni és ezúton is felhívni rá a közvélemény figyelmét.²²

²¹ Az 1425/1992 sz. levélben erről tájékoztatta Limberger Gyulát.

²² Köszönetet mondok mindazoknak, akik munkámat segítették, különösen Limberger Gyulának, Molnár Lászlónak, Szóka Sándornak és Gritsch Mátyásnak a rendelkezésemre bocsátott dokumentumokért, képekért és a történetet gazdagító személyes beszélgetéseikért.